

„ȘTIȚI VOI DE ȚARA CU SALCAMI ÎN FLOARE” – RECEPTAREA PRODUCTIVĂ A LIRICII LUI GOETHE DE CĂTRE NEMȚII BASARABENI

GROSSU-CHIRIAC Cristina, dr. fil, conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere,
Centrul Didactico-Științific Literatura Universală Și Comparată

The Bessarabian Germans (1814-1940) had their own literature - poems, stories, short stories, which they published in the periodicals between 1918-1940. Many texts by local German authors can be found in the annual publication "Deutscher Volkskalender für Bessarabien", some of which are known in the entourage of this minority also after their relocation to Germany in 1940. A relevant example would be the poem „Home”, „Do you know that land where the acacias bloom” by Christian Idler, which became an unofficial anthem of the Bessarabian Germans and their descendants scattered around the world. The anthem dedicated to the native lands of Bessarabia is also an example of a productive reception of the famous Goethe’s poem "Mignon’s song" from the Bildungsroman "Wilhelm Meister’s apprenticeship". The article performs the comparative analysis of both poems, highlighting the specifics of Ch. Idler’s poetry related to the value system of the Bessarabian Germans.

Cuvinte-cheie: *nemții basarabeni, receptare productivă, coloniștii germani, Goethe, Basarabia*

Istoria coloniștilor germani din Basarabia suscită în ultimii ani un interes sporit, inclusiv în rândul cercetătorilor. În Germania au apărut și continuă să apară publicații cu referire la istoria coloniștilor germani din sudul Imperiului Rus. În Germania, Ucraina și Republica Moldova s-au organizat conferințe, expoziții, vizite de studii. Acest interes a fost impulsivat, în primul rând, de comemorarea, în 2014, a 200 de ani de la acțiunile masive de colonizare a coastei de nord a Mării Negre, respectiv și a Basarabiei, la începutul secolului al XIX-lea, de către germani și elvețieni germanofoni sau francofoni. În contextul amplelor acțiuni de colonizare la nivel de stat (în Rusia secolelor XVIII-XIX), după anexarea din 1812, și noua provincie Basarabia este supusă acestui proces intens de colonizare.

Coloniștii germani care au venit în Basarabia se deosebeau mult de coloniștii invitați în sec. al XVIII-lea de Ekaterina a II-a. Adică, germanii,

care doreau să se stabilească în Imperiul Rus la începutul secolului al XIX-lea, urmau să îndeplinească deja mai multe condiții și criterii, pentru a putea pretinde la statutul de colonist. De această dată, nu mai era acceptat fiecare doritor, ci doar „oameni cumsecade” [8, p. 17], familiști și gospodari, numărul imigranților fiind limitat teptat la 200 de familii anual. După cum accentuează cercetătoarea Ute Schmidt în cartea sa „Basarabia. Coloniștii germani la Marea Neagră”, etnicii germani, „meșteșugari cu experiență și țărani” [8, p. 16-17], urmau să fie un exemplu pentru populația locală datorită diversității îndeletnicirilor lor și a modului rațional de a munci. Ei urmau să constituie un „element modernizator” [8, p. 17], revigorant în societatea agrară aflată în stagnare din Rusia. Cu toate că au locuit în Basarabia peste 125 de ani, creând circa 150 de colonii și așezări prospere, istoria coloniștilor germani din Basarabia rămâne totuși prea puțin cunoscută în Republica Moldova. Cu atât mai puțin se cunoaște despre valorile culturale, literatura și arta lor.

Nemții basarabeni au creat cu timpul și o literatură proprie, specifică – poezii, povestiri, nuvele, pe care le-au publicat în numeroasele periodice în limba germană, apărute între 1918-1940 [6, p.174-175]. În publicația anuală „Deutscher Volkskalender für Bessarabien” (Calendarul german pentru Basarabia), editată în anii 1920-1940, pot fi găsite multe texte ale autorilor nemți autohtoni, unele dintre ele fiind celebre în anturajul acestora până în prezent. Mai mult, nemții basarabeni și urmașii lor editează până în zilele noastre anuarul „Heimatkalender”, în care sunt publicate și lucrări mai vechi, dar și lucrări mai noi ale nemților basarabeni și descendenților acestora despre viața din Basarabia, scrise inclusiv după repatrierea din 1940.

Scopul cercetării de față este reliefaarea receptării lui Johann Wolfgang von Goethe în lirica poezilor nemți basarabeni, în baza uneia dintre cele mai celebre poezii ale nemților basarabeni, și anume „Unser Heimatland” („Patria noastră”) de Christian Idler (1893-1975). Născut în satul Lichtental din Basarabia, Christian Idler a fost învățător, ulterior și director de școală, scriitor și jurnalist, o figură cunoscută și marcantă în mediul nemților basarabeni. A scris un șir de poezii în care a cântat patria, meleagurile natale, dragostea, natura – poezii care au devenit celebre datorită publicării acestora în calendarul nemților basarabeni, dar și în alte periodice ale timpului. Poezia „Patria noastră” a devenit cea mai celebră creație a autorului, ajungând a fi aproape un imn al nemților basarabeni și al urmașilor acestora, dispersați în întreaga lume.

Poezia a fost scrisă prin 1920-1921, fiind publicată pentru prima oară în „Deutscher Volkskalender für Bessarabien” pentru anul 1922 [1, p. 89], alături de alte poezii ale tânărului poet Christian Idler, semnate doar cu inițiale. Acest imn dedicat plaiurilor natale basarabene este totodată un

exemplu de receptare productivă a celebrei poezii goetheene „Știi tu de țara cu lămâi în floare” (sau „Cântecul lui Mignon”) din Bildungsromanul „Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister” (1796). Christian Idler, învățător de limbă și literatură germană, cunoștea foarte bine creația lui Goethe, „Cântecul lui Mignon” fiind parte componentă a canonului literar.

Grație gradului sporit de emotivitate, „Cântecul lui Mignon” devine una dintre poeziile cele mai celebre ale lui Goethe, fiind și cea mai imitată, parodiată, parafrazată încă din timpul vieții poetului, servind drept sursă de inspirație pentru multe prelucrări și adaptări pe parcursul timpului. Cântecul face parte din romanul „Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister” – cu el începe Cartea a III-a, capitolul 1, fiind pus în gura personajului Mignon. Mignon, fetița misterioasă din Italia, care din copilărie este constrânsă să fie actriță într-un circ ambulat, este salvată de Wilhelm Meister și devine însoțitoarea și prietena lui. Mignon este o figură androgină, fascinantă, plină de tensiuni și contradicții, pendulând între vis și realitate, între suferință și exaltare. Ea își aduce aminte adeseori de patria sa pierdută, după care tânjește și la care visează. Cântecul său exprimă tânguios dorul nealinat al acesteia față de patrie. „Cântecul lui Mignon” rămâne în literatura universală drept un simbol al dorului față de o patrie inaccesibilă, pierdută, față de meleagurile calde și dragi, care nu mai sunt aproape. De remarcat faptul că dorul de meleagurile natale este și un leitmotiv al literaturii nemților basarabeni, așa încât „Cântecul lui Mignon” se pretează excelent pentru o adaptare la necesitățile și aspirațiile acestui grup etnic.

În limba română „Cântecul lui Mignon” are mai multe traduceri, cele mai reușite fiind cea a lui Ștefan Augustin Doinaș și cea a Mariei Banuș, pe care le reproducem, pentru comparație, în text paralel:

***Cunoști tu țara unde cresc
lămâi***

Cunoști tu țara unde cresc
lămâi
Și-n sumbre foi naramze
aurii?
Un vânt își scrie-n cer
domolu-i salt,
Și mirtu-i calm și laurul e
nalt.
Oare-o mai știi?
Acolo, acolo lin,
Iubitul meu, cu tine vreau să

***Știi tu de țara cu lămâii-n
floare***

Știi tu de țara cu lămâii-n
floare,
Cu portocale-aprinse-ntre
frunzare?
Un vânt ușor din ceru-albastru
bate.
Tăcut e mirtul, laurul înalt e
Știi țara, tu?
La ea, la ea,
Iubitul meu, cu tine aș pleca.

vin.

Cunoști tu casa? Streșini
odihnesc.
Stau săli aprinse și odăi
lucesc,
Statui de marmuri mă
contemplă mut:
Sărmanul meu copil, ce ți-au
făcut?
Oare le știi?
Acolo, acolo lin,
Cu tine, ocrotitor al meu, să
vin.

Cunoști tu munții cu poteci
ca-n fum,
Catâru-și taie-n cețuri groase
drum,
În peșteri zmei clocesc în
vechi cuiabar,
Cad stânci, și peste ele valul
clar.
Oare-l mai știi?
Acolo, acolo lin,
E drumul nostru! Tată, să
pornim!

*Traducere: Ștefan Augustin
Doinaș*

Știi casa, tu? Se-nalță pe
coloane.
Străluce sala, licăresc
cotloane,
Și marmuri stau și mă privesc
cu milă:
Ce ți-au făcut, sărmana mea
copilă?
Știi casa, tu?
La ea, la ea,
Cu tine-ocrotitorule-aș pleca.

Poteca știi, prin nourii, sus, la
munte?
Catâru-și cată drumu-n ceți
cărunte;
În peșteri stă un neam
străvechi de zmei;
Puhoai cad, se prăvălește
stei,
Poteca știi?
La ea, la ea,
Ne duce drumul! Tată, de-am
pleca!

Traducere: Maria Banuș

Christian Idler se inspiră masiv din poezia lui Goethe – preia integral primul vers, înlocuind doar lămâiul cu salcâmul, și pronumele „tu”, cu „voi”, menține în continuare piciorul de vers și rima, folosind în prima strofă exact aceleași verbe și păstrând unele substantive, ca în original. În continuare, pe parcursul strofelor, poetul basarabean se îndepărtează tot mai mult de conținutul originalului, respectând doar aspectele formale – structura strofei, piciorul de vers, tipul rimei.

Spre deosebire de textul-sursă, poezia lui Idler conține șase strofe și nu trei. Pe lângă revelarea frumuseții plaiurilor basarabene, inspirată de descrierea Italiei din poezia lui Goethe, poetul basarabean include în cele trei

strofe suplimentare, inexistente în textul-sursă, informații istorice și etnografice despre nemții din Basarabia. Aceste strofe suplimentare conferă poeziei conotații patriotice relevante pentru întregul grup etnic, sporindu-i astfel rolul de imn, de poezie cu puternic impact unificator. În același context, este de menționat o altă deosebire esențială a poeziei lui Idler: eul liric se adresează unui destinatar colectiv – „voi”, și nu unui „tu” individual ca la Goethe, element determinant pentru sentimentul de comuniune, pe care îl trezește poezia poetului basarabean. Axarea poetului basarabean pe valori de solidarizare a grupului etnic, pe accentuarea spiritului comunitar, spre deosebire de interesul individual al eului liric din „Cântecul lui Mignon” care se adresează unui iubit imaginar, conferă poeziei sale un caracter general.

În continuare, pentru a scoate în evidență specificul poeziei lui Idler raportat la sistemul de valori al nemților basarabeni, este necesar să cunoaștem conținutul acesteia. Așadar, în limba română au fost traduse⁴ trei din șase strofe ale poeziei lui Christian Idler: primele două, mai fidele textului sursă, și a cincea, ca strofă reprezentativă din cele trei suplimentare, care imită doar forma, nu și conținutul. Pentru traducerea în limba română, inclusiv pentru păstrarea similitudinii cu originalul goetheean în traducere, a fost utilizată ca model varianta Mariei Banuș.

Patria noastră

Știți voi de țara cu salcâmi în floare,
Cu maci pe câmp, cu răsărita-n soare,
Unde și vânturile-s mai domoale
Când dau de plopii ce le ies în cale.
Știți țara, voi? La ea, la ea
Cu gândul chiar și-acuma aș pleca.

Știți voi de țara cu harbuzării,
Cu stepă, cai – atâtea herghelii,
Cu lupi hoinari, care-ndrăznesc s-apară,
Și cu țigani cu șatra pe afară.
Știți țara, voi? La ea, la ea
Cu gândul chiar și-acuma aș pleca.
(...)
Noi, nemții, am sosit acum un veac
Goniți de griji, nevoi, spre-acest meleag...
El ne-a primit atunci cu dărnicie,
Noi răsplătind cu-a noastră hărnicie.

⁴ Traducere de Igor Grosu.

Știți țara, voi? La ea, la ea
Cu gândul chiar și-acuma aș pleca.

După cum putem observa, Christian Idler, cu ajutorul întrebărilor retorice, redă în poezia sa frumusețea, bogăția și specificul plaiului natal basarabean. În prima strofă poetul descrie „țara cu salcâmi în floare”, salcâmul fiind dintotdeauna reperul identificator al nemților din Basarabia – un copac întâlnit și cultivat generos în toate satele basarabene. Conform multor cronici sătești din calendarul editat anual („Deutscher Volkskalender für Bessarabien”), aleea de salcâmi din centrul satului era un atribut definitoriu, caracteristic și tipic localităților populate de nemții basarabeni. Nu este de mirare faptul că salcâmul joacă un rol determinant ca simbol atât în peisajul tipic al satului nemților basarabeni, cât și în scrierile acestora. În același context al definirii identitare, în prima strofă sunt menționați macii, plopii și floarea soarelui, care cresc abundent pe aceste plaiuri, venind să substituie mirtul, laurul și portocalul din poezia lui Goethe. Deoarece Mignon în cântecul ei menționează vânturile domoale din Italia, poetul basarabean le remarcă și el, totuși adaptând informația la realitățile basarabene – aici vânturile nu mai sunt numai „domoale”, ci și năprasnice.

În strofa a doua, Christian Idler deviază de la poezia model, rămânând fidel opticii comunitare. Dacă Goethe mai departe descrie casa, coloanele, cotloanele, statuile, atunci poetul basarabean stăruie asupra decierii peisajului, și anume a stepei cu cai, cu harbuzării, uneori chiar și cu „lupi hoinari”. Nu lipsesc nici șatrele de țigani, element menționat frecvent pe aceste teritorii în multe texte literare, îndeosebi ale secolului al XIX-lea. În poezia originală a lui Idler, în limba germană, autorul utilizează regionalismul „Arbuse” (în loc de obișnuitul „Wassermelone”), pentru pepenele verde, numit în Basarabia „harbuz”, acest cuvânt intrând în circuitul lingvistic uzual al nemților basarabeni și al descendenților lor, la fel ca un șir întreg de alți termeni autohtoni preluați și utilizați până în prezent în mediul acestora.

A treia strofă (netradusă în română) menționează localizarea geografică a acestor meleaguri, de asemenea în forma unei întrebări „Știți voi de țara dintre Nistru și Prut...” („Kennt ihr das Land, das zwischen Dnjestr und Pruth...”). Autorul accentuează că este vorba de teritoriul dintre Nistru și Prut, care se întinde până hăt la Marea Neagră, având deasupra cerul senin și vast. Belșugul țării îl constituie lanurile de grâu cu spice grele („die Ährenfelder wogen schwer”). Este una dintre cele mai informative strofe, fără implicații sentimentale, sensuri ascunse sau figuri de stil. La finalul strofei, răspunsul la întrebare: „O, da! O, da!” ne face să înțelegem că autorul nu doar se adresează celor care locuiesc de mult timp în aceste locuri, ci așteaptă și aprobarea lor.

A patra strofă este dedicată abundenței Basarabiei natale: poetul recurge la hiperbole, menționând țara nesfârșit de bogată („unendlich reich”), care primăvara seamănă cu paradisul („des frühjahrs oft dem Paradiese gleich”). În continuare, poetul enumeră și alte bogății ale acestui pământ, Basarabia fiind țara grâului, a porumbului și a viței de vie/vinului („Das Land des Weizens, Welschkorns und des Weins”), așa cum alta nu găsești („sonst keins”).

Strofa a cincea este dedicată unui alt aspect, și anume istoriei nemților basarabeni. Poetul relatează că nemții sunt aici de o sută de ani și că, aidoma strămoșilor lor, au îndrăgit acest pământ, care întotdeauna i-a protejat și i-a hrănit din belșug („stets uns seinen Schutz gewährt./ Und immer reichlich auch uns hat genährt”). Repetiția „so sehr, so sehr” (atât de mult, atât de mult) accentuează în mod expres dragostea și recunoștința nețărmurită și sinceră a nemților basarabeni față de acest meleag ospitalier, care le-a devenit patrie.

În strofa a șasea, cu certe note de avânt patriotic, poetul subliniază disponibilitatea nemților basarabeni de a-și apăra patria în caz că vreodată va fi nevoie – fie invazie a dușmanilor, fie epidemii, foamete sau alte eventuale necazuri. Mai mult de atât, poetul declară în nume colectiv, asumându-și integral responsabilitatea conaționalilor săi, că nemții basarabeni sunt gata să-și dea chiar și viața pentru apărarea patriei: „So wollen wir alsdann die ersten sein./ Die für die Heimat setzen’s Leben ein”). La sfârșitul strofei, respectiv la finalul poeziei, este invocat ajutorul lui Dumnezeu în lupta pentru victorie, în caz de război.

Așadar, această poezie începe cu peisajul tipic basarabean, pe care îl regăsim și în alte poezii: abundența salcâmlor, respectiv a florilor și a parfumului de salcâm, macii din câmpuri, plopii, lanurile de grâu, porumb și floarea-soarelui în bătaia vântului, stepa, iar din faună – caii, uneori și lupii. Apoi continuă cu informații privind istoria, așezarea geografică, atașamentul nemților basarabeni față de acest pământ și se încheie cu declarația patriotică de la final. Acest conținut fundamental, suprapus peste o formă familiară pentru nemții basarabeni, a contribuit la succesul enorm al poeziei și la transformarea acesteia, treptat, într-un imn neoficial al nemților basarabeni.

Prin urmare, poezia supusă analizei reprezintă unul dintre exemplele concludente de receptare productivă, creativă a liricii lui Goethe în Basarabia. În anul 1932, când a fost comemorat un centenar de la moartea lui J.W. Goethe, nemții basarabeni i-au dedicat întregul număr [2], împânzind calendarul cu poezii, citate din creația lui Goethe, dedicând un articol de proporții vieții și creației marelui poet german [2, p. 58-64]. Autorul, redactorul publicației, învățător și el, a scos în evidență acele calități ale lui Goethe, care erau apropiate valorilor promovate de nemții basarabeni pietști. În acest articol-omagiu, ca și în general în creațiile literare ale nemților

basarabeni – în lirica lor, în povestiri, schițe și nuvele – sunt reflectate și elogiate principalele valori ale acestui grup etnic, pe care le-au promovat de-a lungul aflării lor în Basarabia: dragostea pentru muncă, spiritul gospodăresc, simțul comunității, recunoștința, cumsecădenia, loialitatea față de patrie și față de părinți/străbuni, respectul pentru tradiții, spiritul economiei, credința în Dumnezeu. Literatura nemților basarabeni, ca și poezia analizată, reflectă în totalitate sistemul de valori al acestui grup etnic distinct.

Referințe bibliografice:

1. *Deutscher Volkskalender für Bessarabien* (1922), Tarutino, Liebram, 78 p.
2. *Deutscher Volkskalender für Bessarabien* (1932), Tarutino, Liebram, 164 p.
3. GOETHE, J.W (1994) – *Poezii*, Timișoara, Helicon, 204 p.
4. GOETHE, Johann Wolfgang von (1998). *Wilhelm Meisters Lehrjahre // Goethes Werke, Band VII, Romane und Novellen II*. München, Beck, 828 p.
5. GROSSU-CHIRIAC, Cristina (2021) - *Die Darstellung von Interkulturalität in Periodika der Bessarabiendeutschen zwischen 1918 und 1940, p. 492-503 // Philipp, Hannes; Stangl, Theresa; Wellner, Johann, eds. Deutsch in der Ukraine. Geschichte, Gegenwart und zukünftige Potentiale*. Regensburg, 590 p. Online: <https://epub.uni-regensburg.de/44883/>
6. GROSSU, Silvia (2015) – *Considerații privind publicitatea din presa basarabească de limbă germană, pp. 165-179 // Studii și cercetări de istorie a publicității*. Coord. prof. dr. Marian Petcu. București, Tritonic, 330 p.
7. HAUSLEITNER, Mariana (2005) – *Deutsche und Juden in Bessarabien 1814-1941. Zur Minderheitenpolitik Russlands und Großrumäniens*, München, Pustet, 255 p.
8. SCHMIDT, Ute (2014) – *Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră* (Traducere C. Grossu-Chiriac), Chișinău, Cartier, 420 p.
9. *Journal of the American Historical Society of Germans from Russia*, 1980, vol. 3, Nr. 1 https://cdn.ymaws.com/www.ahsgr.org/resource/resmgr/1980s_Journals/Journal_Vol_03_No_1_Sp.pdf, 69 p. (15.05.2021).